

לישר / קמט בזיכרון... הוא מצליח ליצור מוזגה ישירה בין המשורר לתור מריה-שירה שלו: "הקנין נפתח בהפסקת עישון מלווה כמריה-הרגשה כי ניתן לפהר את האורגניזם / ציפה להתנקות מהשחור שכריאות, זה / המשחרר כפרטים נגר עישון // הפסקת עישון היא שלב בשיי בה אל עישון..."

ויולטר הוא משורר של ביקורת, לא של מחאה, למרות שהוא משלב הצהרות בגוסס של "היסטוריה היא סמרטוט מרוב דהוי / מעובה כאדמה..." האנף השירי שלו הוא בעיקרו גופה של תל-אביב בשנות השבעים: "העיר שנכנתה ארעו / יש בה גיבובים יותר ארעיים / ריבויים רעועים מיני בודקה בירוד / אבל העברית שפה שאינה מורה / לא תפגן להם מילה..." או "סדק בקיר הכניין הפמוד: המיה הנזר המים הרוח / כאבן הכורכר גילפו ראש אשה..." תחת הכותרת ציור נאיבי, אומר ויולטר "עולם נכרא בצורת הצר ברררר תל-אביב. / אקלימס רצון מייצג את היום השלישי. / התול רעב את היום החמישי..."

יש בשיירת ויולטר נטייה, הנמשכת משיריו הקודמים, לבחון את ערך השיי רה, את תפקידה וכוחה: "יש מילים רבות שלא כתבתי. מייצגו / הסתגפו / כפרימי לבוש, כאכזרים, נתעבכו / כהבל פיהם של בני-אדם, הכתימו כתי לים. // מילים אלו וצרופיהן המריר קיים / שבו אל החומר כדרך עטוד / לשבו כאחד הימים גם אני. // האנף שמילים היו, / וניתן היה למלטן. בגי רות עמוקה נתווספה לשירתו של יי וולטר, ודומה כי היא מעניקה לשירתו את המימד שהיה חסר לה בעבר.

במחזור פרודות 1 מצויים שירים, ליי ריים מרידים, כמו שיר אהבה: "אני מעיין במילה תלאות, / מילה אשר עלתה מתוך ספר מאוים מלא אבות. / מילה אשר עלתה מתוך מכרה מחיי המלא שכיריים, / אנשים קשים כסרי בלים קשיחים ובקסדות-מנו. עשוי וכן כן יומו ואחוזי מקדחות. / כל ימי חיי אחצוב חיוך אחד..." גם בשייר טריפטית סונטות על גניחה הגוף מצוייה אותה ליריות מרינה: "כמו בחלום, אין צורך בשום נוף: די בזהב וברחיפה חופ-שית / של המימות העטויות הרה, / ככחי והשתאות כמחי אחר, / לרמוז על המצוקה האנושית / ופורקנה: סילון דם נתרף / מבשר הצלע אל תוך פי הכר, / המורה גם בלא תשתיית."

בסונטה מוארכת במוח צחק דניצגר מעמיד ויולטר את חומרי שירתו, החל מ,מותך באוטו הפרמי שלך / כמחץ משאית מול הגבעות / המשתפלים כמו

משורר ויולטר / רמוז על המצוקה האנושית

רחלים גועות... דרך, ואוטמת עיני אבן ניכחה / כלי אישונים בהן, כמין נמרוד / בעוד השמש זכת דם שוחה / בים התבלת... ועד לסיום, שהוא, יום הרש / על ארץ הסודות המושטות, אשר עברת בהצבת מבט / מסיע מים, אבן, עץ, שחקים. את רגישות שירתו של ויול-טיר לאקלים, לנוף, לאנשים, ולקצב התר-בות, הוא מביא בשייר הקצר ביותר ש-בקובץ, שכותרתו היא שירה היא:

"שירה היא נשיקת האקלים, הלשון, ה-אמת."

במחזור פרודות 2, מטפח ויולטר מגמה של שירה מזהירה, המטיפה לאקולוגיה אחרת. בשייר המזבלה בשנת 2000 הוא כותב: "ראיתי איך אתם מזהמים את הסובב בלי מעצור... פינות הצל כמגשר הנרסאות הענקי היו יקוד וחלודה. / אפילו הלילות היו רחוסים ואכזבים... אבל אני כבר החלתי מומן כי כאן תהיה קבורתי. / גופי ונשמתי הבשילו כפרי המזבלה הזאת."

גימה של ביקורת עצמית, על סיגנון ויולטר עצמו, המשמש בשנים האחרונות מקור לא אכזב לחקויים של אנשים שר נים, החל בארצות-ברתנא וכלה בה אשר רייך, מצוי בשיירו פארודיה על

מוצא אל הים הוא קובץ שירים בגור, של מחבר ששולט שליטה של ממש בכלי השירה. זהו ספר שעוצמתו השיי-רית ברורה מעל לכל ספק.

שורשים

רומנים יהודיים

בשנתיים שבין חורף 1888 ואביב 1890 פירסם הסופר שלום עליכם שלושה ריר מנים: סנדד בלאנק ובני ביתו, סטמ-פניו ויוסילי הזמיר. במיכתב אותו שיגר

סופר שלום עליכם - נופו וניבוריו / לברוח, לברוח סמאן

שלום עליכם להיסטוריון שמעון דובנוב בספטמבר 1888 הוא כותב סנדד אינו אלא חלק ראשון בטרילוגיה, שחלקה ה- שני, מרקוס בלאנק כבר כתוב ברובו, ואילו חלקה השלישי, אחרון הבלאנקים, ייתכב במשך הזמן.

באחרונה ראה אור, בתרגום מלא וקפי דני לעברית קובץ ובו שניים מתוך הריר מנים היהודיים: סנדד בלאנק ובני ביתו וסטמפניו בתרגומו המעולה של אריה אהרני. הראשון שבין השניים רואה אור בעברית זו הפעם הראשונה, והשני מופיע בלא השמטות, עיבודים ושיפורים של מתרגמו, הרשמי של שלום עליכם, חתנו י"ד ברקוביץ.

סנדד בלאנק הוא יצירה סאטירית חרי-תכת על הווי הגבירים בעיריה היהודית במזרח-אירופה. סנדד בלאנק הוא היפר-כונדר (משכננסו לחדרו של סנדד בלאנק החולה, נגלתה לפנינו ממונה שכזאת: על מישת כרול גדולה שוכב, ככרם וקורה, יהודי כפן המישים, צהוב-שיער... והוא ממלמל, אלזוהים יודע אם אחזיק מעמד עד מחר... אני רוצה לך-תוב צוואה. ונתר לי עוד שעות ספור-לחיות ולהתענות...").

ביתו של סנדד בלאנק, הוא מייצג את דיקטטורת הגביר היהודי בביתו. את תחושת המחנק מתאר ה,בנוקונימציק" מרקוס: "...ובכלר לברוח, לברוח מכאן, הרחק מחיות-הפרא הללו, הרוצי-חיים, השתלמנים, העריצים, שאין להם שום תחושה אנושית, שאין להם שום קורטזיה-שכלה, לא שמענו על תרבות, על ציביליזציה, המשועבדים ככל שבתם ל-כסף, ולכל התשוקות העיוורות, הכלתתי-אנושיות...".

שלום עליכם מכניס בספור מעורבות * שלום עליכם - רומנים יהודיים - סנדד בלאנק - סטמפניו; עברית: אריה אהרני; יוצאת אלף; 175 עמודים (כרי-כה קשה + ציורים של יוסל ברגנר).

מרעננת, ומעיר הערות כמו: "עונג הוא לי שיש לי הודמנות להתחיל כפרק זה כרומאניפס לכל דבר, ולהציג גם אני לפני קוראי היקר פצנות קורעות-לב ותמונות מרשימות-נפש... ואפילו אחייה מאה שנה, גם כן לא אהיה מסתל לכ-תוב שפע רומנים כה יפים שאינם מכירי-שלנו בפני ספריות אחרות, ואני שם מכי-פחי בזה-שחי לעד, שאמירצה-השם יבוא יום שבו יעמיסו רומנים, ז'ארגוניים יפים אלה קרונות מלאים, וישלחו אותם הרחק-הרחק...".

דגם הנפילה וההתאששות" כהגדרתו של המבקר דן מירון לגבי רוב יצירות שלום עליכם, מופעל גם בספור זה, כאשר סנדד בלאנק מתאושש מ,מותו הקרוב" ולמראה בתו הבוכה, הוא מרגיעה: "מה את בוכה, בת? הלא אני כבר בריא, מיפשונית...".

סטמפניו נפתח במיכתב של שלום עליכם אל מנדלי מוכר-ספרים, בו מגדיר המחבר את הרומן היהודי, בצי-טוט ממכתב קודם ששיגר אליו מגדלי מו"ס, וכו' כתב: "ובכלל, אם אומנם יש בחיי-עמנו, רומנים, כי אז שונים הם איכשהו לגמרי מאשר אצל העמים האחר-רים. יש להבין זאת היטב ולכתוב אחרת לגמרי..." בסטמפניו מנסה שלום עליכם להגשים מטרת סיפוריות אלה. ביצירה שגיבוריה הם האמן היהודי סטמפניו וכינויו, בת-ישראל היפה רחל'ה והאשה היהודית פריידל, הלוטה אחר הרוכל, סטמפניו, הוא מין גונ'קונפורמיסט יתר-די, כליומר דור עשירי, השולח עינו בכל נצרה ית-מראה (מי הנקובה הזאת, שעומרת ליד השדוכה... ועננה: "ואם לא רגנית, זאת כבר שגלולה, זאת כלתו של אייזיק-נפתלי, היא מסקווירה, וזה השגלול שלה...").

סטמפניו מתאהב בנצרה רחל'ה ("השה בקרבה מין רפיקת-לבי, שלא יד-עה כמותו מעולם; כשל כך הפמיקה עוד יותר והרגישה חום נורא בפניו..."). סטמפניו מחזר אחריה, קובע עימה פגיו-שות, אך היא אינה מגיעה. הוא אזור אומץ וכותב לה איגרת-אהבה, באידיש פשוטה, עמוסת גיאות: "עני הואב אותך עד קלות אנפש רוצה לרעות אותך ממיר לפני איני ולהאוב אותך ממיר לכיות אתך ממיר אהואב לנצח שלכו יוצה עחרתי ומשק כרכוק את איניך איפות" אלא סטמפניו אינו רווק. הוא, נישא שלא במתכוון עם בתו של שייקת-פרידער, פריידל, שהחתימה אותו על תנאי החתונה, נסעה בעקבותיו, וכפתה עליו נישואין ("אני מכירה אותך היטב, סממ-פניו! אני יודעת שאהה, שארלפאין הגוף, האהוב בחורות, כל שבוע אחרת. אך זה לא משנה..."). עם נישואיה, פריידל הע-בירה את התעניינותה מסטמפניו לכסף. היא חסכה וחסכה "עד שנעשתה פשוט למלווה-ברבית...".

סטמפניו, שהתאהב ברחל'ה, אינו מניח לה, וקובע עימה פגישה נוספת, רחל'ה, אישה נשואה של, פיימי-חומשי, מעלה בדעתה גבר זר, מקבלת מיכתבים ממנו, נפגשת אתו... רחל'ה תופסת את ראשה בשתי ידיה ומקשיבה לרופק רקותיה...".

ולמחרת בחוב פגינת רחוב המנור, כגובל העצים, נתקיימה פגישתם הראשונה של נאהבינו... ואו, סטמפניו קרב אליה והניח ידיו על כתפיה. רחל'ה נרערה קצת, רצחה למת במנו, אבל לא עשתה זאת. רק שלחה מבט לעברו, ומעיניה הכחולות-מאירות זלגו שתי דמעות...".

שלום עליכם משתעשע בספור זה, בבעיית "אשה עבריה מי ידע חייך" כפי שניסחה י"ד גורדון. הוא מלגלג על מוסד הנישואין, אפילו כאשר "רחל'ה חוזרת לרדף-ישרי" ומותירה את סממ-פניו, מנגן ומנגן! הוא מאריך כנגינה כדי שגילה של רחל'ה לא יעלם. כממיר... ושב לאשתו פריידל, דלילה וזאת הדימה אותך, ישינה אותך כחי-קה, חרש גזזה מתלפתוך הארוכות...".

סנדד בלאנק וסטמפניו הם היבט לא מוכר של יצירתו של שלום עליכם (סטמפניו, שיתורגם, כאמור, בידי י"ד ברקוביץ, סורס, תוקן והותאם ל,מו"ס), ומביאים בפני הקורא ברו'מנו, צד-מרתק של עולם יהודי שחלף מן העו-לם, ומתואר בעט-אמן של אחד מגדולי הסופרים היהודיים.

* ז'ארגון - עגה, שפה שגלולה - כינוי לאידיש.